

BISERICA ȘI SCOALA ROMÂNEASCĂ ÎN SCAUNELE CIUC, GIURGEU ȘI CASIN ÎNTRE ANII 1848-1900

Istoria bisericii și a școlii românești din zona Ciucului, Giurgeului și Casinului a fost prea puțin abordată în istoriografia românească, singurul care a dedicat o monografie românilor din zona Giurgeului a fost profesorul Teodor Chindea, om al locului, născut la Voșlobeni, profesor la Liceul „Sfântul Nicolae” din Gheorgheni¹.

La Arhivele Naționale din Tîrgu-Mureș se află fondul „Protopopiatul greco-catolic Gheorgheni” (1810-1922) care conține o bogată informație, în mare parte inedită, privind istoria bisericii și a școlii românești confessionale din fostele scaune Ciuc, Giurgeu și Casin. De asemenea tot la arhivele mureșene se află Fondul personal „Protopop Elie Câmpeanu” (1859-1937) care conține actele personale dar și documentele rezultate din activitatea de protopop al Giurgeului (1898-1916) și al Tîrgu-Mureșului (1921-1957).

Majoritatea documentelor din primul fond amintit este formată din corespondența purtată de Protopopiatul greco-catolic din Gheorgheni cu Consistoriul Mitropolitan din Blaj, pe de o parte și cu parohiile din subordinea protopopiatului pe de altă parte². Această corespondență, în mare parte inedită, fondul fiind mai puțin cercetat*, conține note, rapoarte, situații, inventare ale bunurilor parohiilor, procese-verbale privind activitatea de cult și cea școlară, întocmite cu ocazia vizitațiilor canonice ale protopopilor la parohiile din subordine.

„Astăzi – scria în 1930 Teodor Chindea – românii băștinași din Giurgeu sunt toți greco-catolici. Convertirea lor s-a început încă din timpul lui Sigismund Báthori, dar în număr mai mare s-au unit cu biserica apuseană în timpul lui Leopold I. Convertirea, odată începută a fost continuată cu mult zel de împărăteasa Maria Tereza...”³.

Referitor la data constituirii parohiilor greco-catolice din zona Ciucului, Giurgeului și Casinului am consultat două surse, una publicată, este vorba de „Sematismul” jubiliar, din anul 1900, publicat la două sute de ani de la Unirea cu Biserica Romei⁴ precum și rezultatele cercetărilor întreprinse de protopopul

Giurgeului Elie Câmpeanu⁵, aflate în fondul citat anterior.

„La 8 noiembrie 1898 – scria protopopul Elie Câmpeanu – făcând vizitație canonică în parohia Biczului, am aflat un APOSTOLER, tipărit în 1767 cu notiția <a parohiei gr. cat. Gyergyosz Miklosiensis>”⁶.

Primul preot greco-catolic român, atestat documentar în zona Giurgeului a fost POPA DANIIL, care a păstorit între anii 1790-1795. Același protopop, Elie Câmpeanu, care a manifestat un deosebit interes pentru istoria românilor din zona secuiască și care a lăsat o serie de manuscrise interesante, inedite, aflate în fondul personal, depus de una din fiicele sale la Arhivele Naționale din Tîrgu-Mureș⁷, a întocmit, pe baza matricolelor botezaților, cununaților și decedaților din arhiva protopopiatului, lista preoților din „Parohia gr. cat. (a) Sîn Miclăușului Giurgeului” după cum urmează: Popa Daniil 1790-1795; Ioan Visoli 1796-1842; ** Georgiu Ciobotar 1843-1844; Nicolae Dobreanu 1844; Aron Boier 1844-1883;*** Ioanne Siolnay 1883-1884; Simeon Chețianu 1885-1890; Mich.(ael) Marieșean 1890; Artemiu Codarcea 1890-1898; Al. Donescu 1898 și Elie Câmpeanu 1898-...⁸ (A fost protopop de Giurgeu până în anul 1916 n.n. L.B.).

Din punct de vedere al ierarhiei bisericești, parohiile greco-catolice din Scaunele Ciuc, Giurgeu și Casin erau subordonate Protopopiatului greco-catolic al Giurgeului cu reședința în orașul Gheorgheni. În anul 1871, pentru o mai bună administrare a protopopiatului, șase comune din zona Ciucului și Casinului și anume Casinul Mare, Sîndominic, Ciucsîngorgiu, Lăzărești, Frumoasa și Ghimeș s-au constituit în Tractul Ciucului, în baza ordinului nr. 1851 din 15 iulie 1871 al mitropolitului Ioan Vancea de Buteasa. Prin același ordin, Gavril Ciubotariu, paroh în Ghimeș, este numit administrator protopopesesc pentru cele șase comune, „luând în vedere zelul și calificațiunea ce se recere de la un administrator protopopesesc în timpul prezente și sperând ca on. Frăția Ta vei satisface atât acceptarea noastră cât și cerințelor timpului prezente”. În conti-

nuare, mitropolitul Ioan îi cerea și recomanda proaspătului administrator protopopesc „ca în ducerea oficiului protopopesc atât cu respectu la administrațiune, cât și cu respectul la instrucțiunea poporală precum edificarea de școale unde nu se află încă, facerea de dotațiuni docentale, prevederea scoalelor cu requisiile necesare, cu un cuvânt în tot respectul se-ți dai cea mai încordată diligență spre a împleni cu toată acuratețea și la timpul seu toate ordinațiunile metropolitane deja emenate și de aici înainte emanande...”⁹.

Pentru celelalte zece parohii rămase din protopopiat, aflate pe raza Scaunului Giurgeu și anume Joseni, Bicaz-Dămuș, Bilbor, Corbu, Gheorgheni, Sărmaș, Tulgheș, Valea Jidanului, Subcetate și Voșlobeni, prin același ordin mitropolitan nr. 1851 din 15 iulie 1871, este numit administrator protopopesc Ioan Urzică, „coadjutoriu parohiale în Varviz” (azi Subcetate). Și acestuia, mitropolitul Ioan îi adresa aceleași cereri și recomandări de a contribui la edificarea de școli acolo unde nu se află și de a le dota pe cele existente cu rechizite necesare bunei desfășurări a învățământului poporal¹⁰.

Această organizare administrativă a durat până în anul 1879, când s-a făcut noua arondare a districtelor protopopești¹¹.

Sub păstorirea celor doi administratori protopopești, Gavril Ciubotariu și Ioan Urzică, căruia i-a urmat în funcție Petru Dobreanu, au fost construite o serie de biserici greco-catolice românești în Frumoasa – 1879, Coșnea – 1875 și Sîndominic – 1871, s-a renovat biserica din Subcetate și s-a început construirea bisericii de piatră din Tulgheș. De asemenea s-au ridicat case parohiale la Joseni – 1879, Corbu – 1879, Dămuș – 1875, Tulgheș – 1881¹².

Pentru a vedea care era starea materială a parohiilor greco-catolice românești din această zonă, vom cita câteva din inventarele, întocmite de parohii locale, aflate în fondul „Protopopiatul greco – catolic Gheorgheni”.

La 3 decembrie 1872, parohul Stefan Sandor întocmea, în fața administratorului protopopesc Gavril Ciubotariu, „Inventariul despre realitățile și averea Bisericii și a Parohiei gr. cath. Române din Csik Szt. Domokosiu (Sîndominic n.n. L.B.), a casei parohiale, a școalei precum și a superedificatelor”, din care rezultă că „biserica este ridicată pe fundament de piatră, începută în anul 1872, s-au pus sub acoperământ de țigle, turnul din lemn neacoperit precum și biserica nepregătită, fără uși și ferestre. Biserica are un potir de pleu (tablă

n.n. L.B.) nefolositoriu, steaua și discușul asemenea. Cărțile bisericești sunt două Evanghelii, o Liturghie, un Octoih mare, un Triod și un Molitvelnic”.

Averea parohiei era compusă din casa parohială pe temelie de piatră, în stare „decentă”, o sură, un grajd, un șopron, o bucătărie de vară cu „acoperămintele slabe”, ridicate în anul 1868. Parohia mai dispunea de o curte, o grădină de legume și de un cimitir. În arhiva parohiei cel mai vechi registru parohial de stare civilă data din anul 1788¹³.

Din „Inventarul averii bisericești din parohia gr. catolică Alfalăul Giurgeului (Joseni n.n. L.B.) din protopopiatul Giurgeului, C.(omi)t.(a)tul Ciuc pro an. 1911”, întocmit de Iuliu Băieș****, paroh și Georgiu Vlad curator prim aflăm că biserica din Joseni este edificată din piatră în anul 1850 cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, casa parohială este din lemn, cu patru chilii și o cameră văcălită (tencuită n.n. L.B.) pe dinăuntru, acoperită cu țiglă, în stare bună, casa curatorului are două odăi, fiind acoperită cu scânduri. Parohia avea două cimitire, unul vechi și unul nou „de curând câștigat de la comuna politică, închis cu șianțuri și pălant (gard n.n. L.B.)”. Cel mai vechi registru de stare civilă aflat în arhiva parohiei era din anul 1837. Cea mai veche carte aflată la parohie era o Evanghelia, legată în piele, tipărită la Blaj în anul 1866¹⁴.

Dintr-un Protocol al vizitațiunii canonice făcute de Elie Câmpeanu, la 12 iulie 1900, în Parohia Sărmaș, reiese că cele mai vechi matricole de stare civilă datează din anul 1846, biserica este din lemn, în stare „debilă”, fără a se specifica data edificării acesteia¹⁵.

Din Inventarul, întocmit la 6 martie 1864 de parohul Petru Dobreanu din Varvisu (Subcetate), aflăm că biserica din lemn a fost ridicată la 1832, fiind dotată cu două clopote, unul mic, de „o majă” (100 kg) vărsat (turnat) la anul 1738 și unul mare de două măzi, vărsat la anul 1857.

În proprietatea parohiei erau și 14 cărți de cult, cele mai vechi fiind „Carte de învățăături Bisericești (Cazanie) de Moldavia tipărită în Iași la anii de la Christos 1643” și „Evanghelia de București tipărită în anul 1682”¹⁶.

Viața spirituală a românilor din Ciuc, Giurgeu și Casin, din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea și până la izbucnirea primului război mondial, a fost marcată de personalitatea lui Elic Câmpeanu, dascăl, preot, vicprotopop și apoi protopop, cel despre care

N. Iorga scria că a fost „însuși tipul preotului din vremea veche în Ardealul stăpânit de străini, dar fremătând sub jug și setos de ceasul liberării. Era în el tot ce osebea, ce osebește încă, în câțiva supraviețuitori, pe acest superior exemplar de rasă, pe atât de tare în suflet, pe cât de modestă-i era înfățișarea materială: figură tăiată aspru ca de secure țărănească în lemn de tisă, ochi când strălucitori de veselă bună-tate, când umezi de lacrimi, când scăpărători de mânie împotriva nedreptății și a asupririi. Unul din acele glasuri care parcă au în ele îngrămădite dureri de lungi generații cărora mâna dușmană le-a stat pe tarele grumaz. Și mai presus de orice, în sărăcia și smerenia lui, omul de cuvânt și omul de credință. Din școala durerii ieșeau astfel de oameni.”¹⁷

Elie Câmpeanu s-a născut la 12 iulie 1859 în Gorenii, județul Mureș. Urmează cursurile Seminarului Teologic din Blaj, pe care le absolvă în 1883 cu calificativ de „eminentem”, fiind numit, la 4 martie 1884, de mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa, învățător, apoi preot în Subcetate¹⁸.

Va avansa pe treptele ierarhiei bisericești, fiind numit în 1898 viceprotopop și inspector al școlilor naționale greco-catolice din Districtul Giurgeului, iar în 1908 protopop al aceleiași district¹⁹. Elie Câmpeanu se va dedica trup și suflet misiunii de apostolat pe care și-a asumat-o în Secuime. În calitatea lui de protopop și inspector școlar „zidește biserici și școli românești”²⁰ și „lucrează neobosit pentru păstrarea ființei românești în Secuime, supusă procesului diabolic de deznăționalizare”²¹.

Cu ocazia „vizitațiunilor canonice”, Elie Câmpeanu descoperă și studiază documente inedite, însemnări de pe cărți vechi și icoane, din registrele parohiale de stare civilă, pe care le materializează în colaborări la diverse publicații de specialitate²². Vrem să remarcăm doar includerea lui între colaboratorii Enciclopediei Române (t. I – III, Sibiu, 1898, 1900, 1904) publicată de C. Diaconovich sub egida ASTREI, el fiind autorul următoarelor articole semnate E. Câmpeanu sau E.C.²³: Ciuc, Ciuc Munții, Ciuc-Sereda, Cason, Gherghio-Alfalău (Joseni), Gherghio-Ciomofalău (Ciumani), Gherghio-Ditro (Ditrău), Gherghio-Kilenfalău (Chileni), Gherghio-Remete (Remetea), Gherghio-Tekereu (Valea Strâmbă), Gherghio-Uifalău (Suseni), Gherghio-Voșlab (Voșlobeni), Gherghio-Varviz (Subcetate), Gherghio-Corbu (Corbu), Gherghio-Tulghes (Tulghes), Gherghio-Bicaz (Bicazul Ardelean), Gherghio-Sân-

Miclăuș (Gheorgheni), Giurgeu, Giurgeu Munții, Odorhei, Odorheiu-Secuime, Secuimea²⁴.

Tot lui Elie Câmpeanu îi aparțin datele și informațiile cu caracter istoric privitoare la români, la trecutul școlii și bisericii românești din Districtul Giurgeului, apărute în „Sematismul” din 1900²⁵.

Elie Câmpeanu a fost și un mare iubitor al cărții românești, în vizitațiile sale canonice cercetează arhivele parohiilor, descoperind și aducând la lumină vechile cărți românești aflate în păstrarea preoților. „*Apelul pentru cărțile vechi*”, lansat de Academia Română la sfârșitul secolului trecut (30 mai 1898), îi stârnește tânărului preot și învățător Elie Câmpeanu un viu interes²⁶. O parte din cărțile vechi românești, pe care le-a descoperit, le-a trimis la Blaj, unde se înfiripa faimoasa Bibliotecă Centrală, iar altă parte spre București, la Academia Română, „unde se înfiripa cea mai reprezentativă operă a culturii unitare românești având protagoniști tot doi ardeleni, pe Ion Bianu și Nerva Hodoș”²⁷. Printre cărțile care au îmbogățit patrimoniul Bibliotecii Academiei Române se află și un exemplar din Psaltirea slavo-română, tradusă și tipărită de diaconul Coresi, considerată, multă vreme, prima carte românească. Cartea, descoperită la Voșlobeni, a fost vândută Academiei Române, în anul 1905, prin intermediul lui Ioan Micu Moldovan cu suma de 400 de coroane, care a fost folosită pentru internatul de băieți români din Gheorgheni²⁸.

*

* *

„Problema învățământului elementar românesc din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, studiată în general puțin, este în mare măsură deficitară privind latura statistică” – arată Serban Polverejan într-un studiu publicat în „Cumidava”²⁹. „Date referitoare la școli și învățătorime – arată S. Polverejan – folosite atât de autorii unor studii speciale, cât și în lucrările cu caracter de sinteză, sunt luate din statistici oficiale, germane sau maghiare, care, de cele mai multe ori, intenționat sau nu, sunt departe de a reda realitatea așa cum se prezintă ea”³⁰.

Despre învățământul primar românesc din zona Ciucului, Giurgeului și a Casinului în secolul al XIX-lea, pe lângă datele statistice oficiale amintite de autor în studiul anterior citat și lucrarea de referință a lui Nicolae Albu, dedicată învățământului românesc din Transilvania între 1800-1867³¹, există un valoros material

arhivistic inedit în cadrul fondului citat anterior, „*Protopopiatul Greco-Catolic Gheorgheni*”, aflat la Arhivele Naționale din Tîrgu-Mureș. Lucru firesc, deoarece învățământul primar românesc era organizat și coordonat de biserică, dascăli fiind, de multe ori, chiar preoții. Preoții parohi îndeplineau funcția de directori ai școlilor, iar protopopii pe cea de inspectori ai învățământului confesional din protopopiat.

În Anexa III a studiului lui Șerban Polverejan este publicat „*Conspectu despre sco(a)lele principale și populare (greco-catolice) și despre învățătorii aplicați la acelea*” din anul 1865, care consemnează în Protopopiatul Gr.-Cat. Gheorgheni un număr de doar opt școli existente la Bilbor – învățător fiind Mera Avram, Corbu – învățător Baida Georgiu, Dămuc (azi în județul Neamț) – învățător Cuttea Iuon, Ghimeș-Făget (azi jud. Bacău) – învățător Koltsár Nicolae, Tulgheș – învățător Sciopu Basil, Varnics (?!)³² – Cîmpul Cetății, jud. Mureș – învățător Dobreanu Vasile, Valea Jidanului (azi jud. Neamț) – învățător Mucenicu Iuon și Voșlobeni – învățător Pușcariu Petre³³.

La 4 septembrie 1864, notarul scăunal Urziceanu, inspector școlar, raporta vicejudeului regal din Gheorgheni, Csány István, despre situația construcțiilor școlilor de pe raza Plasei („Járás” lb. magh. – Documentul este scris în limba maghiară nn.L.B.) care se prezenta astfel: la Dămuc și Bicaz (azi localități în jud. Neamț) se lucrează la acoperișul noilor clădiri de școală, la Barasău (azi jud. Neamț) și Corbu s-au adunat deja materialele de construcție – lemn și piatră, iar până la edificarea noilor clădiri se va învăța în vechile locale, la Bilbor clădirea este ridicată, urmează doar a fi tencuită, la Sărmaș și Subcetate există clădiri ale școlilor, dar ele sunt neîncăpătoare, fiind planificat a se ridica alte noi construcții, la Valea Jidanului (azi jud. Neamț) școala își desfășoară activitatea în casa parohială, nefiind în plan ridicarea unei școli noi. În continuare, se arată în raport, aceste construcții merg foarte încet, deoarece comunele nu au venituri proprii, ridicarea școlilor făcându-se din contribuția țăranilor (jelerilor în text, n.n. L.B.)³⁴.

Simeon Cotta, notar tractual, întocmea la 22 februarie 1880 un „Raport despre starea actuală a unor scoale G.C. confesionale dcin Tractulu Giurgeului observată cu ocasiunea vizitarei aceloră făcută în luna lui februaru a.c.”. Cu această ocazie a vizitat școlile din șapte localități și anume: Ghimeș, Bicaz-Dămuc, Valea Jidanului, Tulgheș, Corbu,

Bilbor și Voșlobeni. În raport sunt prezentate date privind clădirile școlilor, majoritatea din lemn, numărul elevilor, încadrarea cu învățători, progresul la învățătură al elevilor, care este, în general, „multumitoriu”. La fiecare dintre școlile vizitate, Simeon Cotta face câte o „Observare”. Spre exemplu, la Ghimeș „la această școală lipsește grădina de pomăritu asemenea și instrumentele de pomărit și *aparatele de gimnastică* (subl.n. L.B.), directorul și docentele sunt de opinie ca pe venitoriu să se mai aplice la acea școală și un subdocente, obligându-se numitul docente a-i da dein leafa sa 100 fl.(orini) v.(alută) a.(ustriacă)”, la școala din Bicaz-Dămuc „se recere ca pe venitoriu padimentul și podeala se se înlocuiască cu altele”, la școala din Corbu „în unele odăi tencuiala a prins a se ruina”, iar la școala din Bilbor „de vreme ce 3 dein încăperile școalei servesc pentru locuința parochului ar fi cu scopu ca comuna basericească să se îndatorească pe venitoriu a se îngriji de altă locuința pentru preotu, eară edificiul școalei să-l lase singuru în usulu pentru care s-a edificat ...”³⁵

La 28 iunie 1892, Artemiu Codarcea, protopopul Giurgeului, trimitea „Prea Veneratului Consistoriu Metropolitan” de la Blaj „Conspectul sumariu despre statulu școaleloru gr.(eco)-cat.(olice) din Tractul acesta spre înalta considerațiune”³⁶.

Din document aflăm că în anul școlar 1891/1892 au funcționat un număr de 12 școli cu un total de 1483 de elevi. Acestea erau la: Bicaz (jud. Neamț), Bilbor, Corbu, Dămuc (jud. Neamț), Ghimeș (jud. Bacău), Sărmaș, Telec (azi Bicazul Ardelean jud. Neamț), Tulgheș, Subcetate, Valea Jidanului (azi Bicazul Ardelean jud. Neamț), Voșlobeni, Livezi.

În fiecare din localitățile amintite se dau date privind starea edificiului școlar, activitatea învățătorului, datele la care au avut loc examenele, rezultatele obținute precum și alte date despre activitatea didactică.

Existența unor școli românești, în alte localități decât cele prezentate în Conspectul mai sus citat, este amintită de preoții greco-catolici din parohiile din Protopopiatul Gheorghenilor, care au răspuns apelului adresat de protopopul Elic Câmpeanu la începutul secolului XX de a întocmi câte un scurt istoric al parohiilor respective. Câteva din aceste însemnări s-au păstrat în fondul protopopiatului, din care vom cita în continuare. Astfel la 10 iunie 1903, Iuliu Hăies, administrator parohial greco-catolic la Joseni, scria că „Pe baza unui conspect din 30

nov. 1867 se constată că s-a aflat școală românească în parohia Alfalău (Joseni n.n. L.B.), care școală pe timpul acela era la culmea chemării sale, având docenți foarte buni, unde școlarii învățau 3 limbi și anume limba română, maghiară și germană, care școală în urma frecărilor politice și a populației sărăcite în cele materiale s-a sistat cu totul, de sine înțelegându-se că sistându-se școala, partea cea mai mare din populațiunea română și-a pierdut limba maternă, înlocuind-o cu cea maghiară”³⁷.

La 5 martie 1904, Gheorghe Gergely, paroh greco-catolic la Frumoasa-Ciuc, scria, la rândul său, la îndemnul lui Elie Câmpeanu, că în Frumoasa-Ciuc a existat școală românească condusă de preotul greco-catolic Gedeon Barboloviciu „care în casa – locuința-i proprie a susținut școala, și sub preoția sa copiii rom. cat. aici veneau la școală, dintre cari azi mai trăiește un martor, Antal Emeric, care a frecventat școala română gr. cat., dar pe atunci deja vorbeau și învățau ungurește, numai rugăciunile le făceau în limba română”³⁸.

Înființarea și susținerea școlilor confesionale greco-catolice românești din Secuime stătea în atenția Consistoriului Mitropolitan din Blaj; mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa, îngrijorat de faptul că în comunele bisericesti românești și în filiile acestora „creșterea pruncilor g.(reco) c.(atolici) e lăsată în grija (grigea în text n.n. L.B.) străinilor”, îi ordonă, la 9 iulie 1898, administratorului protopopesc al Oficiului protopopesc greco-catolic al Ciucului, Gabriel Ciobotariu, să se străduiască pentru „ridicarea de școli confesionale g. (reco) c.(atolice) și învățarea limbei materne și a cultului divin în toate comunele unde numai se poate și despre rezultat și despre preoții în aceasta direcțiune zeloși, la tempul său se me faci sinceră, oficioasă relațiune”³⁹.

Îngrijorarea mitropolitului era justificată, deoarece în multe localități unde exista populație românească de religie greco-catolică, dar nu exista școală, și unde preoții greco-catolici nu reușeau să înființeze, să conducă și să susțină școli confesionale românești, copiii români de vârstă școlară erau obligați să frecventeze școlile romano-catolice, unde, evident, limba de predare era cea maghiară, iar riscul pierderii limbii și identității naționale era inevitabil. Nu în ultimul rând zelul preoților romano-catolici a contribuit la acest lucru.

Scmnificativ în acest sens este un „*Formular A pentru directorii școalelor și Antistiei comunelor eclesiastice*”, pentru anul școlar

1864/1865, completat de Georgiu Boer, paroh greco-catolic în Lăzărești, administrator în Ciucsîngeorgiu, Ioan Szenyes, curator bisericesc, și Mojzes Farkas, jurat, din care aflăm că „datorită sărăciei” până acuma încă n-am pututu au veni în starea aceea ca se redice școale dechilinu (separat n.n. L.B.), însă, scrie mai departe Georgiu Boer, „copii cari trebuie a se frecventeze școala de la 6 până la 12 ani umblă în școala cele r.(omano) catholică, căci pentru serecie încă nu sunt în starea aceea ca se ție Docente dechilinu (separat n.n. L.B.)”⁴⁰. Tot din acest formular aflăm că numărul școlarilor cu vârsta între 6 și 12 ani era de 25 de băieți și 19 fete, iar al celor între 12-15 ani era de 17 băieți și 16 fete⁴¹.

O atentă analiză a învățământului primar românesc din această zonă o face protopopul Aron Boer, în răspunsul la circularele mitropolitane nr. 344 și 524 din 1858 ale Mitropolitului Alexandru Sterca-Suluțiu.

Conform raportului întocmit de Aron Boer, în 12 parohii greco-catolice din protopopiat „s-au mai ținut și se țin școli populare: Dămuc, Valea Jidanului, Tulgheș, Corbu, Bilbor, Toplița, Sărmaș, Vârhegy (Subcetate n.n. L.B.), Alfalău (Joseni n.n. L.B.), Voslab (Voșlobeni n.n. L.B.), Gymesbük (Ghimeș-Făget jud. Bacău) și Kászón (Casinul Mare n.n. L.B.) și între acestea comune școli rădicate se află numai în Toplița, Varhegy (Subcetate), Sărmaș, Tulgheș, Corbu și Gymesbük; în celelalte sunt numai case tocmite cu plată comunală. 2). La o regulată frecventare a școalelor – după părerea mea – nici nu se poate ajunge, fiindcă satele românești, mai ales în cercul Gyergyó-Szent Miclăușului (Gheorgheni n.n. L.B.) așa sunt de lățite și împrăstiate casele cât, în vreme de iarnă, copilul abia în doua ore poate ajunge la școală și cu mergerea de la școală mai toată ziua trece, nefăcând nici un sporiu la învățatură; aceasta din urmă și din cauza slăbiciunii docenților neavând, după a mea conștiințioasă convingere, decât doi învățători, adică din Alfalău (Joseni n.n. L.B.) și Dămuc, cu care să fii îndestulit în privința desterității și strădaniei. 3). Piedici întru frecventarea școalei: pe lângă depărtarea de școală și sărăcia multora, este și lenea antistiilor comunale, precum și nehnăria docenților. 4). Ar fi un lucru minunat dacă s-ar putea întemeia și rădica pentru Corbu, Tulgheș, Valea Jidanului și Bilbor o școală normală-capitală (subl.ns. L.B.) pentru aceste patru parohii în Tulgheș; așa am putea avea nădejde ca românii mai cu puțință să-și deie

copiii la acea școală normală, dotată cu plată împărțescă și sub grija unui docente harnic și luminat. 5). Cât se atinge de umblarea acelor prunci la școală, a căror părinți sunt mestecați între secui, ei umblă la școala romano-catolicilor (...) Căci dacă ași face silință să-i deie la altă comună românească, unde este școală, mă tem, că și altminterile părinții neștiind decât limba maghiară, am pierde pe cei mai mulți, ei trecând la romano-catolici; și așe, vreo șase parohii ar pica din catalogul sau Schematismul diocesei gr(eco) catolice a Blajului”⁴².

Raportul protopopului Aron Boer surprinde și el cele două probleme importante cu care se confrunta învățământul românesc: sărăcia enoriașilor, care nu puteau susține școli puternice, bine dotate și lipsa personalului calificat, implicit calitatea unor docenți. Acest fapt a dus la înscrierea pruncilor românilor la școlile ungurești romano-catolice, cu consecințele de rigoare.

Protopopul era prea aspru în evaluarea docenților, deoarece existau și învățători dotați, care, în ciuda lipsurilor materiale, se dedicau trup și suflet meseriei alese. Astfel despre docentele Nicolae Colceriu din Ghimeș, prepozitul Basiliu Rațiu, care era și directorul școlilor naționale unite din arhidieceză, scria: „Lipsa cea mare cu care ne luptăm în privința docenților aicea în marginea imperiului și în vecinătatea Moldovei, unde pentru *sărăcia locurilor* (sub. ns. L.B.) și asprimea aerului nu prea se așează docenți cari cu clima asta sunt dedați, mă îndeamnă că, pentru primirea și întărirea docentului din Ghimeș, anume Nicolae Colcer să fac umilită rugare, cu atât mai virtos că, pe lângă absolvirea cursului pedagogic în Sas-Reghin, în doi ani așa frumos și cu emolument documentată dexteritate a dezvoltat în cariera deregătoriei docentale, cât eu însu-mi fiind de față la examen, am cules din răspunsurile pruncilor o ade-vărată vocațiune a numitului învățătoriu.

Si de atunci, prin strădania sa și instruirea domnului paroh local Gabriel Ciobotariu, absolvent al cursului de Teologie, așa temeinică dezvoltare și-a câștigat cît înaintea mea din învățăturile cele ce să propun (predau n.n. L.B.) în școlile comunale, depuind examen, l-am aflat vrednic de părtinire (...) recomandându-l Măriei Tale a-l primi în rîndul docenților și al înzestra cu decret de învățătoriu definitiv pe Ghimeș-Făget (...) altfel îl scăpăm și pe acesta în Moldova ca și pe Mera și pe Lăteș, de unde i-au și venit provocare la un serviciu mai ușor și cu plată mai bună”⁴³.

Problema salarizării docenților a fost principala cauză a fluctuației învățătorilor, plecarea acestora în funcții mai bine plătite și mai ușoare.

Foarte multe documente din fondul Protopopiatului greco – catolic Gheorgheni se referă la acest aspect.

Astfel, la 23 iulie 1865 se încheie Contractul „între Docentul Vasilie Dobrianu” a Popii dein Varvizu (Subcetate n.n. L.B.) și între comuna Varvizu ... spre deșteptarea și cultura populațiunei acestei comune conform grațioaselor înalte Regulamente ...”⁴⁵. În continuare sunt prevăzute obligațiile învățătorului și i se stabilește salariul anual de 120 florini v.(alută) a.(ustriacă) precum și „4 capuri cucuruzu sau secară”⁴⁶. Contractul este semnat de docentele Vasilie Dobrianu, de Petre Dobrean, parohul local (tatăl docentului n.n. L.B.) întărit cu sigiliul parohiei, precum și de un număr de 6 jurați comunali, 6 membrii ai comitetului comunal și de 13 locuitori ai comunei, toți aceștia subscriși prin „Theodore Siuteu notariu”.

La 15 iunie 1873, Mihail Platon, docente în Sărmaș își prezintă demisia „Onoratului domn Gabriel Tieranu, Parochu G.C. și priesiedintele Senatului Scolastec parochialu” din localitate, în care arată „Subscrisul cu începutul anului scolasticu 1870 după ce am absolvitu cursulu preparandialu dein Blasiu, în 27 augustu 1870 am închiatu Contractu de Docente cu comuna Siermasiu pe terminu de 3 trei ani; cu care contractu am și dobânditu Decretulu recerutu de Docente ordinariu la scoala popolară dein comuna amintită”⁴⁷. În cei trei ani de activitate și-a dus la îndeplinire sarcinile cu toate că salariul era „foarte neconsiderabil” și pe acesta primindu-l „foarte neregulat” (era vorba de 120 florini valută austriacă pe an). Cauzele demisiei sale era salariul neîndestulător, precum și faptul că școala nu dispunea de „chilii comode pentru locuința învățătorului”⁴⁸. Totuși, în încheierea demisiei, fiind conștient de faptul că „omul nu e născut numai pentru sine ci și pentru de aproapele său”, este dispus să-și reînnoiască contractul de docente cu condiția ridicării salariului la 250 florini v. a., cerând de asemenea angajarea unui „subdocente, însă sub responsabilitatea mea”⁴⁹.

La 20 decembrie 1891 comuna Lăzarca hotărăște condițiile de salarizare a învățătorului care urma să primească un salariu de 200 florini v.(alută) a.(ustriacă) anuali, plătiți în 4 rate, salariu stabilit încă din 1869, să aibă locuința asigurată în localul școlii, să primească gratuit

lemnle necesare pentru încălzirea locuinței și să folosească roadele grădinii școlii⁵⁰.

Din „Actul de dotațiune pentru învățatoriul ordinariu de la școala greco-catolică din parochia Tulgheșu”, aprobat de adunarea generală a credincioșilor din 8 decembrie 1893, aflăm că învățătorul primea un salariu anual de 300 florini v.(alută) a.(ustriacă), din care 275 fl. „bani gata din repartitiunea precredincioșii greco-catolici. Parochieni după florenul de dare aruncați și executați prin Primariul Comunalu, sub răspunderea senatului Scolasticu”, 25 fl. Din folosirea unei grădini seu realități a „Scoalei, seu Solvirea aceștia prin docente, uzufructul grădinei de pomărit și legume școlare, quartir in edificiul școlaru”⁵¹. Acest salariu a fost stabilit în baza Articolului de lege XXVI din 1893, în care se preciza salariul minim plătit de comună învățătorului la nivelul sumei de 300 florini anual⁵².

Tot în acest scop se întrunește, la 17 decembrie 1833, în parohia Voșlobeni, „comisia mixtă esmisă din partea Congresului protopopesc din Gyó: Szt. Miklos (Gheorgheni n.n. L.B.) în 12 Decembrie a. c. în cauza îmbunătățirii, respec-

tive a regulării salariului docentalu confes. (ional) greco-catolic de la școala din Voșlabu (Voșlobeni n.n. L.B.) la suma de 300 fl.”⁵³. Comisia trebuia să se pronunțe asupra „mijloacelor prin cari se se poată sistemisa salariul docentalu la suma de 300 fl.”. Soluția a fost găsită prin „împreunarea oficiului de docente cu celu cantoralu a căror venite dau suma recerută ...”, mai ales că docentele Nicodim Rusu funcționează de doi ani și în calitate de cantor. Se mai propune și se acceptă angajarea unui cantor supleant⁵⁴.

Din cele prezentate până acum, reiese cu claritate faptul că în această zonă, unde românii erau minoritari, biserica și școala ca instituții pe de o parte și slujitorii acestora pe de altă parte, i-au unit în jurul ideii de limbă și credință română.

Greutățile materiale, marea sărăcie a populației, relevată de documentele vremii, presiunile politice și economice la care era supusă populația românească nu au reușit să distrugă identitatea națională a românilor, chiar dacă o parte a populației românești și-a pierdut limba și religia spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

Note

1. CHINDEA, TEODOR – „Contribuții la istoria românilor din Giurgeul Ciucului” Tipografia Kahan, Gheorgheni, 1930; Ediția a II-a, revăzută și adăugită, sub îngrijirea prof. Suci Mihai, Editura Brăduț, Tg.-Mureș, 1995.

2. Acestea erau, în ordine alfabetică: Barasău, Bicz, Bilbor, Casin, Ciucsingorgiu, Corbu, Dămuc, Făgetel, Frumoasa-Ciuc, Ghimeș, Făget, Ineu-Ciuc, Joseni, Lăzarea, Nicoleşti-Ciuc, Sărmaș, Sărmaș-Centru, Sîndominic, Subcetate, Toplița, Tulgheș, Valea Jidanului, Voșlobeni.

* Am parcurs, filă cu filă, fiecare din cele 105 dosare ale fondului cu ocazia operațiunii arhiviste de pregătire pentru microfilmare a documentelor. (n.n. L.B.)

3. CHINDEA, TEODOR – op. cit. p. 97.

4. Șematismul veneratului cler al Archidiecezei Metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș, pre anul Domnului 1900 de la sfânta Unire 200, Blaș, Tipografia Seminarului Archidiecezan.

5. Despre viața și activitatea sa vezi: „ELIE CÂMPEANU – omul și faptele sale” – Culegere de studii publicată de Fundația Culturală Vasile Netea în seria „Caiete Mureșene”, nr. 5, Tg.-Mureș, 1999.

6. Arhivele Naționale, Direcția Județului Mureș, fond „Protopopiatul Greco-Catolic „Gheorgheni”, dos. nr. 78, fila 2. (În continuare Protopopiatul gr.cat. Gheorgheni, dos. f...).

7. Arhivele Naționale, Direcția Județului Mureș, Fond Personal Protopop Elie Câmpănu, 1851-1937.

** „Sub conducerea acestui zelos protopop, care mai înainte funcționase și ca profesor la Blaș s-au restaurat și consolidat parohiile și bisericile române din district. El a făcut și primii pași pentru înființarea de școli românești

în districtul de azi al Giurgeului. La inițiativa lui s-a ridicat adecă școala românească din Varviz (azi Subcetate n.n. L.B.) la an.(ul) 1815 având de prim învățător pe Andreiu din Moldova. Susținea pe spesele proprii un dascăl român, pentru ca să-l ajute la catechizarea pruncilor, cari frecventau școalele secuiești din Gy.(ergyó) Sz.(ent) Miklos (Gheorgheni, n.n. L.B.)”. Cf. „Șematismul”, Blaj 1900, p. 333.

*** Despre activitatea acestui controversat protopop, a se vedea „Memorialul” românilor din Scaunul Giurgeu din anul 1861, publicat de Liviu Boar în „Marisia”, XXIII – XXIV, Studii și materiale, Tg.-Mureș, 1994, p. 397-404, precum și Ioan Ranca – „Date noi privind lupta pentru egala îndreptățire a națiunii și a limbii române în Comitetele Alba de Jos, Dăbâca, Tîrnava, Turda și în Scaunele Mureș, Ciuc, Giurgeu și Casin în anul 1861”, în „Marisia”, XI-XII, Studii și materiale, Tg.-Mureș, 1981-1982, p. 165-195.

8. Protopopiatul gr. cat. Gheorgheni, dos. 78, f. 2.

9. *Ibidem*.

10. *Ibidem*, dos. 40, f. 11-12.

11. „Șematismul...”, 1900, p. 334.

12. *Ibidem*.

13. *Ibidem*, dos. 40, f. 11-12.

**** Participant, ca reprezentant al românilor din zona Giurgeului, la Alba-Iulia la 1 Decembrie 1918 – vezi Liviu, Boar – „Date referitoare la românii din Scaunele Secuiești Ciuc, Giurgeu și Casin în secolul al XIX-lea”, în „Marisia”, XXIII-XXIV, Tg.-Mureș, 1994, p. 392-393.

14. Protopopiatul gr. cat. Gheorgheni, dos. 18, f. 43-44.

15. *Ibidem*, dos. 19, f. 47-48.

16. *Ibidem*, dos. 16, f. 11-12.

17. N. Iorga – „Oameni cari au fost”, București, 1939, p. 202-203.

18. Vezi pe larg LIVIU BOAR, „Repere biografice” – în volumul „Elie Câmpeanu – Omul și faptele sale”, editat de Fundația Culturală „Vasile Netea”, Tg.-Mureș, 1999, p. 9-26.

19. *Ibidem*.

20. TITUS, MALAI – „Un luptător al Unirii Ardelene: Protopopul Elie Câmpeanu”, în „Curentul”, din 25 martie 1944.

21. LIVIU, BOAR – „Protopopul Elie Câmpeanu – luptător pentru drepturile românilor din Secuime” în „Adevărul Harghitei”, Miercurea-Ciuc, An IX, nr. 1580, 14 ianuarie 1997, p. 4-5.

22. Despre activitatea lui ca istoriograf, vezi pe larg studiul lui Grigore Ploieșteanu „Preocupări istoriografice” în „Elie Câmpeanu – omul și faptele sale” – p. 50-65.

23. *Ibidem*, p. 54.

24. *Ibidem*.

25. *Ibidem*.

26. Despre activitatea de bibliofil a lui E. Câmpeanu vezi studiul lui Dimitrie Poptâmaș – „Habent sua fata libeli” din volumul de studii dedicat lui E. Câmpeanu, p. 79-108.

27. *Idem*, p. 80.

28. Corespondența, în legătură cu vânzarea cărții, dintre I. M. Moldovan și E. Câmpeanu se află la Arhivele Naționale din Tg.-Mureș, în Fondul personal E. Câmpeanu, dos. 17.

29. „Contribuții statistice privind școlile românești din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, „CUMIDAVA”, II, 1986, p. 161-206.

30. *Idem*, p. 161.

31. ALBU, NICOLAE – „Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.

32. Este mai mult ca sigur o transcriere greșită din documentul original, aflat la Arhivele Naționale din Brașov, a localității VARVIZ (azi Subcetate, jud. Harghita) și nu Cîmpul Cetății care se afla în județul Mureș și nu putea face parte din Protopopiatul Gheorgheni. De asemenea numele de DOBREAN, DOBREANU, DOBRAN sunt foarte răspândite în localitate, fiind nume specifice ale „varvigenilor”, cum își spun și astăzi locuitorii din Subcetate (n.n. L.B.); vezi și nota 43.

33. POLVEREJAN, ȘERBAN, loc. cit., p. 199.

34. Protopopiatul Gr.-Cat. Gheorgheni, dos. 34, f. 1-2.

35. Protopopiatul Gr.-Cat. Gheorgheni, dos. 53, f. 3-4.

36. *Idem*, dos. 62, f.11-12.

37. *Ibidem*, dos. 18, f. 45, vezi și nota ****.

38. *Ibidem*, dos. 79, f. 32.

39. *Ibidem*, dos. 50, f. 8-9.

40. *Ibidem*, dos. 38, f. 5-6.

41. *Ibidem*.

42. ALBU, NICOLAE, op.cit., p. 194.

43. *Ibidem*, p. 195.

44. Vezi nota 32.

45. Protopopiatul gr. cat. Gheorgheni, dos. 16, f. 21.

46. *Idem*, f. 22.

47. *Ibidem*, dos. 19, f. 41-42.

48. *Ibidem*.

49. *Ibidem*.

50. *Ibidem*, dos. 26, f. 22.

51. *Ibidem*, f. 32-34.

52. Despre legislația școlară vezi pe larg: Pr. Dr. Mircea Păcurariu – „Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918”, Sibiu, 1986 – capitolul „Guvernele ungare și școlile confesionale românești din Transilvania”, p. 131-178.

53. Protopopiatul gr. cat. Gheorgheni, dos. 7, f. 13-14.

54. *Ibidem*.

Parohiile și preoții greco-catolici din Eparhia Giurgeului în anul 1865

1. Alfalău (Joseni)
2. Bicz-Dămuc
3. Bilbor
4. Cason (Casin)
5. Ciucu S. Dominicu (Sîndominic)
6. Ciucu S. Georgiu (Ciucsîngeorgiu)
7. Corbu
8. Giurgiu S. Nocolau (Gheorgheni)
9. Ghimeș
10. Lázárfalva (Lăzărești)
11. Salamasiu (Sărmaș)
12. Szépviz (Frumoasa-Ciuc)
13. Tulgheș
14. Valea Jidanului
15. Vărviz (Subcetate)
16. Vașlab (Voșlobeni)

- Georgiu Ciobotariu
- Solomonu Cotta
- Georgiu Fulep
- Ioane Siolnai
- vacant
- vacant
- Gregoriu Ciobotariu
- Arone Boieriu – protopop
- Gabriel Ciobotariu
- Georgiu Boieriu
- Gabriele Tiaranu
- vacant
- Michael Dobranu
- Michael Teslovanu
- Petru Dobranu
- Teodoru Ciobotariu

Cf. „Siematismulu Veneratului Cleru Catholicu de Ritulu Oriental alu Archi-Dieccesi Metropolitane a Albei-Julie pre Anulu dela Nascerea lui Christosu 1865 éra dela S. Uniune cu Bascrica Romci Vechi alu 163-le”, Blasiu, Cu Tipariulu Seminariulu Archi-Dieccesanu, p. 117-120.

Parohiile, preoții și docenții (învățătorii) din Districtul Giurgeului în anul 1871

1. Alfalău (Joseni)	– paroh	Georgiu Ciobotariu
	– docente	–
2. Bicz-Dămuș	– paroh	Solomon Cotta
	– docente (și cantor)	Nicolau Cifra
3. Bilbor	– paroh	Georgiu Filipu
	– docente (și cantor)	Gavriilu Filipu
4. Casinul Mare	– paroh	Ioanu Siolnai
	– docente (și cantor)	Ignățiu Siolnai
5. Ciucu-Sân-Dominicu (Sîndominic)	– paroh	Stefan Sandor
	– docente	–
6. Ciuc S. Georgiu (Ciucsîngeorgiu)	– paroh	Iosifu Dragomiru
	– docente	–
7. Corbu	– paroh	Teodoru Cosiocariu
	– docente (și cantor)	Gavriilu Cosiocariu
8. Giurgiu S. Nicolau (Gheorgheni)	– paroh	Aronu Boeriu – protopop
	– docente	–
9. Ghimeș	– paroh	Gavriilu Ciobotariu
	– docente (și cantor)	Nicolau Colceriu
10. Lázárfalva (Lăzărești)	– paroh	Georgiu Boeriu
	– docente	–
11. Salamașiu (Sărmaș)	– paroh	Gavriilu Tiaranu
	– docente	parohul Gavriil Tiaranu
12. Szépviz (Frumoasa)	– paroh	Ioanu Dobranu
	– docente	–
13. Telecu (Zsédantelek – contopit cu Biczul Ardelean)	– paroh	Ioannu Cotta
	– docente	–
14. Tölgyes (Tulghes – vama spre Moldova)	– paroh	Michailu Dobranu
	– docente	Augustina Dobranu (probabil preoteasa, soția lui – M. Dobranu n.n. L.B.)
15. Valea Jidanului	– paroh	Michailu Teslovanu
	– docente	Demetriu Drăganu
16. Vărvizu (Subcetate)	– paroh	Ioan Ursică
	– docente	Michailu Hurubeanu
17. Vășlabu (Voșlobeni)	– paroh	Ioanu Ciobotariu
	– docente	Gregoriu Cirianu
TOTAL:	Parohii	17
	Filii	43
	Preoți parohi	17
	Cooperatori	1
	Parohii vacante	1
	Școlari	1.491
	Suflete	17.823

Cf. „Sematismul Veneratului Cleru alu Archidiecesei Metropolitane Greco-Catolice a Alba-Juliei si Fagarasiului pre anulu 1871”, Blasiu, Cu Tipariulu Ceminariului Archidieceasanu, p. 111-119.

Parohiile din Districtul Giurgeului în anul 1900

Vice-protopop: M.O.D. Elie Câmpean paroh în Gheorgheni

Notar districtual: O.D. Alesandru Donia Donescu, paroh în Voşlobeni

Forul protopopesesc de I instanță

1. Elie Câmpean, vice-protopopul districtului, președinte
2. Gavril Ciobotariu, paroh în Ghimeș, asesor
3. Simeon Cotta, paroh în Bicaz, asesor
4. Petru Moldovan, paroh în Subcetate, asesor
5. Ioan Dobrean, paroh în Corbu, asesor
6. Alesandru Donia Donescu, paroh în Voşlobeni, notar
7. Demetriu Dragan, administrator parohial în Dămuc, membru supleant
8. Pompeiu Butnariu, paroh în Valea Jidanului, membru supleant
9. Georgiu Gergely, paroh în Frumoasa, membru supleant

Senatul scolastic protopopesesc

1. Elie Câmpean, vice-protopop, președinte
2. Ioan Dobrean, paroh în Corbu, asesor
3. Alesandru D. Donescu, paroh în Voşlobeni, asesor
4. Demetriu Drăgan, administrator parohial Dămuc, asesor
5. Petru Moldovan, paroh în Subcetate, membru supleant
6. Ioan Urzicean, notar cercual în Bicaz, asesor
7. Nicolae Cifrea, proprietar în Bicaz, asesor
8. Augustin Dobrean, comerciant în Tulgheș, asesor
9. Gavril Ciobotar, primar în Corbu, asesor
10. Gavril Filipescu, sub-notar în Bilbor, asesor
11. Gregoriu Pop Ciobotariu, proprietar în Voşlobeni, asesor
12. Gregoriu Trif, docente în Corbu, asesor
13. Nicodim Rus, docente în Voşlobeni, asesor
14. Vasile Trâmbițaș, docente în Bilbor, notar
15. Ioan Platon, primar în Sărmaș, membru supleant
16. Ioan Hurubean, docente în Bicaz, membru supleant

Parohiile

1. ALFALĂU (Joseni) – Biserică din piatră – 1850
 - Casă parohială din bârne – 1879
 - Administrator parohial – Avram Vlad
 - Filie: Gyergyó-Csomfalva (Ciumani)
2. BILBOR – Biserică din brad – 1800
 - Casă parohială – 1865
 - Paroh – Ioan Teslăvan
3. BICAZ – Biserică din lemn – 1862
 - Casă parohială – 1897
 - Paroh – Simeon Cotta
4. CIUC-SÂN-DOMINIC (Sîndomic) – Biserică din lemn – 1787
 - Casă parohială din lemn – 1890
 - Paroh – Dionisiu Solnai
 - Filii: Balanbánya (Bălan), Dánfalva (Dănești), I láromkut (grup de case răzlece în munți n.n. L. B.), Jenofalva (Ineu), Karczfalva (Cîrța), Madarus (Mădăraș), Szent-Tamas (Tomești).

5. CIUC-SZÉPVIZ
(Frumoasa-Ciuc)
- Biserică de piatră – 1879
 - Casă parohială din lemn – 1894
 - Paroh – Georgiu Gergely
 - Filii: Coșnea (biserică din lemn – 1875), Livezi, Nădejdea, Birzava, Ciobotani, Ciceu, Soimeni, Delnița, Gîrciu, Siculeni, Păuleni-Ciuc, Pricșkető (munte), Racu, Sumuleu, Sînmihai-Ciuc, Nicoleşti-Ciuc, Miercurea-Ciuc, Tatârbuk (?) – în anul 1898/1899 s-a edificat o capelă corespunzătoare, Toplița-Ciuc, Văcărești.
6. CORBU
- Biserică de lemn – 1839
 - Casă parohială de lemn – 1879
 - Paroh – Ioan Dobreanu
 - Filie: Borsec
7. DAMUC
(azi în jud. Neamț)
- Biserică din lemn – 1847
 - Administrator parohial – Dumitru Drăgan
8. GHIMES
(azi în jud. Bacău)
- Biserică din piatră – 1800 (renovată în 1869)
 - Casă parohială din lemn – 1851
 - Paroh – Gavril Ciobotar – viceprotopop onorar
 - Filii: Ciugeș (azi în jud. Bacău), Lunca de Mijloc, Lunca de Sus
9. SARMAS
- Biserică de lemn – 1815
 - Casă parohială de lemn
 - Paroh – Virgiliu Codarcea
10. GYERGYO-SZT-MIKLOS
(Gheorgheni – sediul
Scaunului protopopes)
- Biserică de piatră – 1900
 - Casă parohială din lemn – 1792
 - Paroh – Elie Câmpeanu – viceprotopopul districtului
 - Filii: Lăzarea, Valea Strîmbă
11. TELEC
(Bicazul Ardelean –
azi în jud. Neamț)
- Biserică de lemn – 1832
 - Casă parohială din lemn, cumpărată în 1890
 - Paroh – Aurel Raț
12. TULGHES
- două biserici – una de lemn – 1815
 - una de piatră – 1882
 - două case parohiale – una de lemn – 1841
 - una de piatră – 1881
 - Paroh – Mihail Dobrean – viceprotopop onorar
 - Filie: Corbu-Barasău
13. VALEA-JIDANULUI
(azi în jud. Neamț)
- Biserică de lemn
 - Casă parohială din lemn – 1899
 - Paroh – Pompeiu Butnariu
14. VARVIZ
(Subcetate)
- Biserică – nu este – a ars în anul 1899
 - Case parohiale două – una de lemn – 1838
 - una de piatră – 1896
 - Paroh – Petru Moldovan
 - Cooperator – Vasile Urzică
 - Filii: Ditrău, Remetea
15. VASLÁB
(Voșlobeni)
- Biserică de piatră – 1864
 - Casă parohială din lemn – 1887
 - Paroh – Alesandru D. Donescu
 - Filie: Suseni

În district sunt

• Parohii.....	15	În școala de repetiție.....	328
• Filii.....	40	Feciori.....	185
• Parohi.....	11	Fete.....	143
• Administratori parohiali.....	4	• Suma tuturor școlarilor.....	1495
• Cooperatori.....	2	• Suflete.....	18.890
• Capelani.....	0	• Biserici de piatră.....	5
• Parohii vacante.....	0	• Biserici de lemn.....	10
		• Capele.....	1
• Școlari:		• Case parohiale de piatră.....	2
În școala cotidiană.....	1167	• Case parohiale de lemn.....	15
Feciori.....	711	• Școli de piatră.....	1
Fete.....	456	• Școli de lemn.....	11

Cf. „Sematismul Veneratului Cler al Arhidiecesei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba-Iulia și Făgăraș pre Anul Domnului 1900 de la Sânta Unire 200”, Blaj, Tipografia Sematismului Arhidiecesan, p. 336-346.

Abstract

*The Church and the Romanian School in the Ciuc, Giurgeu and Cașin area
(between 1848 - 1900)*

The history of the Church and of the Romanian school from the Ciuc, Giurgeu and Cașin area hasn't been sufficiently dealt with in the Romanian historiography.

The spiritual life of the Romanian from this area, from the last two decades of the XIXth century and up to the outbreak of the First World War was marked by the personality of Elie Câmpăanu, teacher, priest, vice-archpriest, and then archpriest.

Despite the straitened circumstances and the political and economical pressures to which the Romanian population was submitted, they didn't succeed in destroying the national identity of the Romanians, even though part of the Romanian population lost its language and its religion towards the end of the XIXth century.

Liviu Boar

Doctorand, Director,

Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș

Str. Crizantemelor, Nr. 8

Tel. 065 - 135064

Târgu - Mureș